

Шалгунова Світлана Аполлінаріївна

к.ю.н., доц., доцент кафедри

Шевченко Таїсія Віталіївна

викладач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ПРОФІЛАКТИКА ХУЛІГАНСТВА

При здійсненні правоохоронної діяльності постійно доводиться обирати між справедливістю й ефективністю, тому треба знаходити такі засоби і методи, які б забезпечували водночас і ефективність, і справедливість [1, с.16] правозастосовчої та правоохоронної діяльності. Неодмінною умовою обґрунтованості політики боротьби зі злочинністю є об'єктивна оцінка причинного комплексу даного соціально-негативного явища.

Закони України захищають особу від злочинних посягань, однак злочини усе ж таки вчинюються. А.М. Яковлев зазначає, що найбільш простим поясненням того, чому люди не вчиняють злочинів, є те, що їм це не вигідно, і крім того, суспільство вживає всіх заходів, щоб злочини не вчинялися [2, с. 150-151]. Це стосується як злочинної, так і віктимної поведінки. У свій час Л.В. Франк наголошував на тому, що людям не вигідно ставати жертвами злочинів, тому вони намагаються не стати ними, а потім, як і А.М. Яковлев, зауважував, що суспільство робить усе для захисту людини від криміналітету [3, с.10-11]. Щодо злочинців можна зазначити, що люди не мають права вчиняти злочини, а щодо жертв – що вони мають право вимагати захисту від держави, у якій вони живуть. Очевидно, суспільство повинне оберегати і тих, і інших. Воно зобов'язано обмежувати ризик одних бути покараними за злочини і ризик інших стати жертвою злочинів. Цей обов'язок – основний «елемент» системи профілактики злочинів і захисту особи від злочинних посягань.

Для успішного захисту особи та її прав із боку держави необхідно, щоб вона була державою панування закону. Про який престиж української держави може йти мова, якщо вона в сучасних умовах не в змозі захистити своїх громадян. Ставлення до злочинців та до їх жертв є мірилом совісті й моралі держави, причому оцінюється саме моральний потенціал.

Проти особи, як свідчить проведене нами дослідження та узагальнення статистичних даних про стан і структуру злочинності за останні 5 років, в основному вчинюються корисливо-насильницькі та насильницькі злочини (грабежі, розбої, умисні вбивства з корисливих мотивів).

Насильство стосується як винних, так і потерпілих осіб. Саме цей факт привертає увагу до захисту від насильства жертв злочинів, у зв'язку з чим постає питання попередження насильства з боку винних осіб. Центральною при цьому залишається проблема профілактичного захисту особи від злочинних посягань. Даний захист передбачає вирішення двоєдиного завдання: профілактика насильницьких злочинів та відповідна віктимологічна профілактика.

Попередження (профілактика) злочинів органами поліції – це особливий

вид діяльності, спрямований на забезпечення безпеки людей, охорону соціально значущих цінностей, а головне – на захист особи від кримінально караних посягань. Попередження хуліганства та інших злочинів, таким чином, є однією із форм профілактичного захисту особи від злочинних посягань. Іншою формою цього захисту є попередження віктимної поведінки.

Попередження злочинів та віктимологічна профілактика – це види діяльності, що забезпечують захист особи від кримінальних посягань і відповідають загальній програмі протидії злочинності.

Слід зазначити, що сама політика протидії злочинності має властивість безпосередньо впливати на злочинність. З цієї точки зору її варто розглядати у тісному зв'язку із соціально-політичним, економічним, правовим впливом, тобто така політика справляє на злочинність комплексний вплив [4, с.48]. Як зазначає В.О. Негодченко, попередження злочинів є комплексом заходів економічного, соціального, ідеологічного, культурного, виховного, законодавчого та іншого характеру, спрямованих на усунення, послаблення або нейтралізацію причин та умов злочинності [5, с.6-7]. Отже, попередження хуліганства, так само, як і інших видів злочинів, здійснюють правоохоронні органи, для яких це завдання є однією із основних функцій. У зв'язку із цим можна виділити наступні, основні заходи профілактики хуліганства: 1) виявлення цих злочинів та осіб, які їх вчиняють; 2) аналіз хуліганських діянь, їх класифікація, що має практичне значення, з метою диференціації заходів впливу; 3) вивчення хуліганів, їх групування за статевими, віковими, освітніми та іншими критеріями; 4) здійснення типології з урахуванням характерологічних властивостей особи злочинця-хулігана; 5) виявлення та вивчення причин і умов хуліганства, аналіз мотивів діянь, способів, ситуацій вчинення злочину тощо, у тому числі дослідження всього причинного комплексу, включаючи особу винного; 6) виявлення та вивчення жертв хуліганства; 7) виявлення та усунення (нейтралізація) обставин, що можуть обумовлювати й стимулювати хуліганство та інші насильницькі злочини; 8) виявлення та запобігання реально можливих хуліганських дій та інших насильницьких злочинів проти особи та переходу на злочинний шлях певних осіб; 9) припинення вчинених актів хуліганства; 10) виявлення та усунення обставин, що уже сприяли вчиненню хуліганських дій та здатних призвести до нових злочинів; 11) недопущення рецидиву хуліганських діянь, індивідуальна робота з особами, раніше засудженими за хуліганство; 12) виявлення та нейтралізація різного роду злочинних угруповань, що вчиняють хуліганські дії та займаються насильством над особою.

До цього переліку можна додати створення перешкод для залучення осіб, раніше не засуджених, у відповідну злочинну діяльність, адміністративний нагляд щодо осіб, які відбули покарання, соціальний контроль тощо. Уся робота здійснюється переважно органами поліції на рівні спеціальних видів діяльності. Особливо це стосується розкриття злочинів, розшуку злочинців, їх затримання та викриття, розслідування злочинів, призначення винним покарання, виправлення засуджених. Це елементи загального завдання впливу на насильницькі злочини [6], до яких ми відносимо і хуліганство, оскільки більшість хуліганських дій пов'язані саме із насильством над особою в процесі порушення громадського порядку. Як показало проведене нами дослідження судової практики за хуліганство, майже всі злочини були вчинені у стані алкогольного сп'яніння, як

правило, це було спільне вживання алкоголю потенційного злочинця і його жертви. При цьому приводом до розвитку конфлікту і переходу його в більш активну фазу фізичного протистояння стали незначні висловлювання та вчинки майбутньої жертви (неприємні висловлювання на адреси виновного задовго до вчинення хуліганства, аморальні вчинки, дрібні крадіжки тощо).

При цьому кожен правоохоронний орган виконує роботу в межах своїх повноважень та компетенції, з урахуванням специфічних завдань, що поставлені перед ним. Маються на увазі такі види впливу на злочинність: соціально-політичний; соціально-економічний; соціально-психологічний; психологічний; морально-етичний; загальноправовий; адміністративно-правовий; кримінально-правовий; кримінально-процесуальний; криміналістичний; кримінально-виконавчий; оперативно-розшуковий.

Вплив на хуліганство та інші насильницькі злочини проти особи здійснюється, принаймні, на трьох рівнях: а) безпосередньо на хуліганські діяння – автономно; 2) на насильницьку злочинність у цілому; 3) на всю сукупність злочинів, тобто на злочинність як явище. Всі названі напрямки об'єднують головне завдання – недопущення насильства та захист особи від насильства.

Профілактика хуліганства, спрямована, в остаточному підсумку, на захист особи від кримінальних посягань, має не абстрактний характер, а постає у вигляді певної системи, принципи побудови й функціонування якої мають цілком конкретне практичне значення. Здійснюється безпосередня і рання профілактика, загальна, індивідуальна тощо. Найчастіше питання виникають із приводу загальної профілактики злочинів. Пов'язано це із тим, що поняття «загальна профілактика», на нашу думку, є занадто широким і недостатньо точним. Однак неясність зникає, коли цей термін використовується як коротка назва загальнопопереджувального впливу на осіб з метою недопущення з їх боку кримінальних проявів, зокрема хуліганства.

У межах загальної профілактики вирізняються окремі сфери, або напрямки: кримінально-правова, кримінально-процесуальна, кримінально-виконавча, кримінологічна тощо. Крім того, тут величезне поле діяльності для загальної соціальної профілактики, а саме: моральної, психологічної, педагогічної, медичної (у тому числі психіатричної) та інших видів профілактики. Сюди ж можна віднести й загальнопрофілактичну діяльність правоохоронних органів, і органів поліції у першу чергу, спрямовану на недопущення злочинів. Здійснення профілактики у названих напрямках передбачає широке використання засобів масової інформації. У зазначених рамках цілком припустимо використовувати загальну віктимологічну профілактику, коли питання стосуються потерпілих від хуліганства. Слід підкреслити, що профілактична діяльність здійснюється на загальнодержавному рівні і є масштабною роботою держави і суспільства, її адресатом є все населення країни. Заходи загальної профілактики покликані зменшити кількість злочинів, з одного боку, стримують людей від їх вчинення, а з іншого – оберігають громадян від можливості стати потерпілими. Профілактичний вплив є особливою формою соціального регулювання, а отже, дозволяє здійснювати загальну профілактику стосовно конкретних злочинів. Вістря такої профілактики повинно бути спрямоване саме на конкретні діяння. Її об'єкт завжди конкретизується, однак не індивідуалізується.

Однак, в сучасних умовах реформування правоохоронної системи і орга-

нів поліції. Здійснення загальної профілактики злочинів та правопорушень стало вкрай проблематичним. Керівництво МВС та Національної поліції України уже визнають, що реформа поліції не виправдала себе в повному обсязі. Створення патрульної поліції замість патрульно-постової служби міліції було спрямоване на заміну застарілої форми профілактики, однак, автомобільні патрулі поліції не можуть замінити піших патрулів, які можуть зайти у будь-який двір, пройти по занедбаній вулиці та «злочних» місцях місцевих хуліганів та збіговиськах маргінальних і кримінальних елементів. А патрульний автомобіль видно здалеку, можна легко сховатися у дворі, зайти в під'їзд будинку, а потім спокійно вийти і прямувати далі, а відповідно, і вчинити розбій чи грабїж, хуліганство чи вбивство. Самі правопорушники та затримані за вчинення злочинів особи визнають, що з моменту створення патрульної поліції легше стало потенційним злочинцям, можна не боятися бути затриманим поліцейськими. Крім того, патрульна поліція переважно спрямовує свої зусилля на затримання дрібних порушників: тих, хто перейшов вулицю на забороняючий сигнал світлофора або у невстановленому місці; тих, хто палить в громадських місцях тощо. Серйозних злочинців вони обходять, і тому ми маємо такий сплеск вуличної злочинності та насильства в цілому.

При здійсненні загальної профілактики не можна обмежуватися окремою особистістю, оскільки вона звернена до широких верств населення [7, с.10], її зміст у тому й полягає, що вона однаково спрямована на всіх членів суспільства, але завдання, пов'язані з тематикою, можуть бути різними (наприклад, профілактика квартирних крадіжок, убивств, злочинів неповнолітніх тощо). Така профілактика впливає на населення все ж таки вибірково, враховує різні категорії осіб. Успішному його вирішенню допомагає те, що загальна профілактика вносить «елементи порядку» у реальну дійсність. Вона підвищує ймовірність затримання винного та його покарання і знижує ризик стати жертвою злочину.

Перехід від загального попередження до індивідуального є рухом у бік конкретного, тобто особистості. Для так званого особистісного рівня (або підходу) характерні свої властивості, обумовлені специфікою роботи з кожною конкретною людиною. На цьому рівні конкретизуються всі практичні узагальнення і висновки, що стосуються особистості та її поведінки. Саме на такому рівні розглядаються проблеми виявлення осіб, чия поведінка є антигромадською, здійснюється персональний облік цих осіб, виявлення задуму на вчинення злочину, запобігання і припинення конкретної злочинної поведінки. Ця сфера охоплює й оперативно-розшукові заходи, адже вони також орієнтовані на конкретних осіб, на запобігання їх злочинного задуму та припинення злочинів. Не випадково представники теорії оперативно-розшукової діяльності завжди орієнтовані на індивідуальну роботу; персоналізація є специфікою їх роботи з особами, котрі вчиняють злочини. Крім того, існує особлива, найбільш практично значуща оперативно-розшукова профілактика, що має у своєму «арсеналі» спеціальні заходи. Вона розглядається як самостійно, так і в межах індивідуальної профілактики злочинної поведінки. Об'єкт впливу – завжди і в усьому особа злочинця.

Заходи індивідуальної профілактики забезпечують вплив, з одного боку, на саму особистість потенційного хулігана, у якої виявлено намір вчинити злочин, а з іншого – на оточення цієї особи (якщо є спільники або особи, які сприяють злочину, зацікавлені у ньому). Орієнтована така профілактика і на тих,

хто через віктимну поведінку може стати жертвою хуліганства. Основними елементами індивідуальної профілактики є такі: ретельне вивчення осіб, щодо яких проводиться робота; визначення основних заходів, за допомогою яких практично здійснюється намічена робота; власне організація роботи (планування) і контроль за особою. Індивідуальна профілактика злочинів є сукупністю заходів переконання (виховання) і примусу (покарання). Яка переслідує мету припинення, запобігання, не допущення вчинення злочину, виявлення намірів, задумів вчинити діяння і провести роботу так, щоб особа відмовилася від свого задуму та наміру стати на злочинний шлях. Розв'язання завдань виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, передбачає встановлення джерел, що негативно впливають на цих осіб. Цілі і завдання поєднуються під час здійснення контролю за особою і вирішення проблем оперативного обслуговування.

1. Карпов Н.С. Криміналістичні засади вивчення злочинної діяльності: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук (12.00.09). – К., 2008. – С. 16.

2. Яковлев А.М. Теория криминологии и социальная практика. – М., 1985. – С. 150-151.

3. Франк Л.В. Потерпевший от преступления и проблемы советской виктимологии. – Душанбе, 1977. – С. 10-11.

4. Дагель П.С. Проблемы советской уголовной политики. – Владивосток, 1982. – С. 48.

5. Негодченко В.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів в сучасних умовах. Автореф. дис. канд. юрид. наук (12.00.08). – Х., 2003. – С. 6-7.

6. Теоретические основы предупреждения преступности. – М., 1977. – С. 154; Курс советской криминологии. Предупреждение преступности. – М., 1986. – С. 48-50.

7. Игошев К.Е., Устинов В.С. Введение в курс профилактики правонарушений. – Горький, 1977. – С. 10.

Шаповал Валерій Дмитрович

к.ю.н., доц., завідувач кафедри теорії, історії держави та права

Кременчуцького національного

університету ім. Михайла Остроградського

ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Згідно з чинним законодавством функція застосування права на професійну правничу допомогу на всіх стадіях кримінального процесу вирізняється від інших процесуальних норм повною самостійністю. Функція застосування права на професійну правничу допомогу починає діяти значно раніше, ніж буде сформульовано слідчим обвинувачення, і може продовжувати діяти після того, коли обвинувачення буде припинено. Її поява, розвиток, розширення і звуження її сфер дії не можна розглядати тільки в зв'язку з пред'явленням обвинувачення, його припиненням, винесенням виправдувального вироку і закриттям справи.

Завдання сторони захисту полягає в тому, щоб захищати права кожного учасника, порушені в той чи інший момент судочинства.

На наш погляд, застосування права на професійну правничу допомогу, як функції захисту являє собою процесуальну діяльність, направлену на з'ясування обставин, які виправдовують обвинуваченого, виключають або пом'якшують його відповідальність, а також на охорону його особистих і майнових